మాఘ మహాకవి రచించిన 20 సర్గల శిశుపాల వధ మహా కావ్యములో

అయిదవ సర్గకు తెలుగు తాత్పర్యము

|| అథ శిశుపాలవధమ్ —— పఞ్చమః సర్గః (సేనానివేశనమ్) ||

ఇది శిశుపాలవధము యొక్క ఐదవ సర్గము (సేనానివేశనము) అగును.

ఇక్కడ "అథ" అంటే "ఇప్పుడు", "శిశుపాలవధమ్" అనేది కావ్యం పేరు, "పఞ్చమః సర్గః" అంటే "ఐదవ అధ్యాయము", మరియు "సేనానివేశనమ్" అంటే "సైన్యం యొక్క విడిది" లేదా "సైన్యం యొక్క బస".

కృష్ణుడు ఉద్ధవుని మాటలు విని, వనాలతో నిండిన పర్వతంపై విహరించాలని కోరుకుంటాడు. బలమైన సైన్యంతో కృష్ణుడు ఆ పర్వతం వైపు కదులుతాడు, ఆ సమయంలో సైన్యం యొక్క కదలికతో ధూళి ఆకాశాన్ని కమ్మేస్తుంది. సైనికులు తమ తమ నివాసాలను ఏర్పాటు చేసుకుంటారు, కొందరు క్రీడిస్తారు, మరికొందరు అలసట తీర్చుకుంటారు. ఏనుగులు, గుర్రాలు మరియు ఇతర జంతువుల యొక్క వివిధ చేష్టలు, అంతఃపుర స్త్రీల రాక, మరియు శిబిరం యొక్క సుందరమైన వర్ణన ఈ సర్గలో ప్రధానంగా కనిపిస్తాయి.

5.1 ఇత్థం వ్యలీకాః ప్రియతమా ఇవ సో ఉవ్యలీకః శుశ్రావ సూతతనయస్య తదా వ్యలీకాః
| రన్తుం నిరన్తరమియేష తతో ఉవసానే తాసాం గిరౌ చ వనరాజిపటం వసానే ||

తాత్పర్యం: ఈ విధంగా, ప్రియమైన స్త్రీల యొక్క అసత్యపు మాటల వలె, ఆ కృష్ణుడు సత్యస్వరూపుడైనప్పటికీ, సారథి కుమారుడైన ఉద్ధవుని యొక్క అసత్యపు మాటలను విన్నాడు. అప్పుడు, ఆ స్త్రీల మాటలు ముగిసిన తరువాత, వనముల వరుస అనే వస్త్రాన్ని ధరించిన ఆ పర్వతంపై నిరంతరం క్రీడించాలని కోరుకున్నాడు.

5.2 తం స ద్విపేన్ద్రతులితాతులతుఙ్గశృఙ్గమభ్యుల్లసత్కదలికావనరాజిముచ్చైః । విస్తారరుద్ధవసుధో ఉన్వచలం చచాల లక్ష్మీం దధత్ప్రతిగిరేరలఘుర్బలౌఘః ॥

తాత్పర్యం: ఏనుగుల శ్రేష్ఠులతో పోల్చదగిన ఎత్తైన శిఖరాలను కలిగి, ప్రకాశిస్తున్న అరటి చెట్ల వరుసలతో మనోహరంగా ఉన్న ఆ పర్వతం వైపు, తన విస్తారంతో భూమిని అడ్డగిస్తున్న బలమైన సైన్యంతో, ప్రతి పర్వతం యొక్క శోభను ధరిస్తూ కృష్ణుడు కదిలాడు.

5.3 భాస్వత్కరవ్యతికరోల్లసితామ్బరాన్తస్తాపత్రపా ఇవ మహాజనదర్శనేన । సంవివ్యురమ్బరవికాసి చమూసముత్థం పృత్వీరజః కరభకణ్ఠకడారమాశః ॥

తాత్పర్యం: ప్రకాశవంతమైన కిరణాల కలయికతో ప్రకాశిస్తున్న ఆకాశం, గొప్ప జనుల దర్శనం వలన కలిగిన సిగ్గుతో అన్నట్లుగా, ఆకాశంలో వ్యాపించిన సైన్యం నుండి లేచిన దుమ్మును, ఒంటె మెడ రంగును పోలిన కాంతిగల దిక్కులు కప్పివేశాయి.

5.4 ఆవర్తినః శుభఫలప్రదశుక్తియుక్తాః సంపన్నదేవమణయో భృతరన్ధ్రభాగాః । అశ్వాః పృధుర్వసుమతీమతిరోచమానాస్తూర్ణం పయోధయ ఇవోర్మిభిరాపతతన్తః ॥

తాత్పర్యం: సుడిగుండాలను కలిగి, శుభకరమైన ఫలితాలను ఇచ్చే ముత్యాలతో కూడినవి, విలువైన రత్నాలతో నిండినవి, సేవకుల యొక్క రంధ్రాల వంటి భాగాలు కలవి అయిన గుర్రాలు, తరంగాలతో దూసుకొచ్చే సముద్రాల వలె, భూమిని ప్రకాశింపజేస్తూ వేగంగా పరిగెత్తాయి.

5.5 ఆరక్షమగ్నమవమత్య సృణిం శితాగ్రమేకః పలాయత జవేన కృతార్తనాదః । అన్యపునర్ముహురుదప్లవతాస్తభారమన్యోన్యతః పథి బతాబిభాతమిభోష్ట్రా ॥

తాత్పర్యం: కాపలాదారుల మధ్య ఉన్నప్పటికీ, పదునైన ముల్లును లెక్కచేయకుండా ఒక ఏనుగు బాధతో కూడిన కేకలు వేస్తూ వేగంగా పారిపోయింది. మరొకటి తమ బరువును

మోయలేక పదే పదే ఎగిరింది. అయ్యో! మార్గంలో ఏనుగులు మరియు ఒంటెలు ఒకదానికొకటి భయపెట్టుకున్నాయి.

5.6 ఆయాస్తమైక్షత జనశచటులాగ్రపాదం గచ్ఛన్తముచ్చలితచామరచారుమశ్వమ్ । నాగం పునర్మృదు సలీలనిమీలితాక్షం సర్వఃప్రియః ఖలు భవతయనురూపచేష్టః ॥

తాత్పర్యం: అలసిపోయిన, కదులుతున్న ముందు కాళ్ళతో నడుస్తున్న, ఎగురుతున్న చామరాలతో అందంగా ఉన్న గుర్రాన్ని ప్రజలందరూ చూశారు. మెల్లగా, విలాసంగా మూసుకున్న కన్నులతో ఉన్న ఏనుగును కూడా చూశారు. నిజానికి, అందరూ తమ స్థితికి తగిన చేష్టలు చేస్తారు కదా!

5.7 త్రస్తః సమస్తజనహాసకరః కరేణోస్తావత్ఖరః ప్రఖరముల్లలయాఞ్చకార । యావచ్చలాసనవిలోలనితమ్బబిమ్బవిస్రస్తవస్త్రమవరోధవధూః పపాత ॥

తాత్పర్యం: భయపడిన, అందరి నవ్వుకు కారణమైన ఒక ఆడ ఏనుగు అంత వేగంగా, తీవ్రంగా పరిగెత్తిందో, అప్పుడే కదులుతున్న బండిపై నుండి కదులుతున్న నడుము భాగం కలిగి, జారిన వస్త్రంతో ఒక అంతఃపుర స్త్రీ పడిపోయింది.

5.8 శైలోపశల్యనిపతద్రథనేమిధారానిష్పిష్టనిష్ఠురశిలాతలచూర్ణగర్భాః । భూరేణవోనభసి నద్ధపయోదచక్రాశ్చక్రవదఙ్గరుహధూమ్రరుచో విసస్రుః ॥

తాత్పర్యం: పర్వతపు అంచులలో పడుతున్న రథ చక్రాల అంచులతో నలిగిన కఠినమైన రాతి నేల యొక్క పొడితో నిండిన భూమి ధూళి, ఆకాశంలో మేఘాల సమూహాల వలె ఏర్పడి, చక్రాల వంటి ఆకారాలతో నల్లని కాంతిని కలిగి వ్యాపించాయి.

5.9 ఉద్యృశానుశకలేషు సురాభిఘాతాద్భూమీసమాయాతశిలాఫలకాచితైషు । పర్ణవర్త్మసు ష్చక్రమిరే మహాశ్వాః శైలస్య దర్దురపుటానివ వాదయన్తః ॥

తాత్పర్యం: పైకి ఎగిరిపడుతున్న నిప్పు రవ్వలు కలిగి, దేవతల తాకిడి వలన భూమికి చేరిన రాతి పలకలతో నిండిన పర్వత మార్గాలలో, గొప్ప గుర్రాలు పర్వతం యొక్క గుహల వంటి ప్రదేశాలను ప్రతిధ్వనింపజేస్తూ నడిచాయి.

5.10 తేజోనిరోధసమతావహితేన యన్త్రా సమయ్క్కశాత్రయవిచారవాతా నియుక్తః । ఆరాట్టజశ్చటులనిష్ఠురపాతముచ్చైశ్చిత్రం చకార పదమర్ధపులాయితేన ॥

తాత్పర్యం: తేజస్సును అడ్డుకునే శక్తితో కూడిన యంత్రాంగంతో, సమర్థులైన యోధుల ఆలోచనల యొక్క వేగంతో నడిపించబడిన, గట్టిగా అరుస్తున్న ఏనుగు, కదులుతున్న మరియు కఠినమైన అడుగులతో, తొక్కి పారిపోవడంతో ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది.

5.11 నీహారజాలమాలినః పునరుక్తసాన్ద్రాః కుర్వ్వధూజనవిలోచనపక్ష్మమాలాః । క్షుణ్ణః క్షణం యదుబలైర్దివమాతితాంసుః పాంశుర్దిసాం ముఖమతుత్థయదుత్థితో ఉద్రేః ॥

తాత్పర్యం: పొగమంచు యొక్క సమూహాల వలె క్రొత్తగా మరియు దట్టంగా ఉన్నవి, స్త్రీల కన్నుల వెంట్రుకల వరుసల వలె కనిపించేవి, యాదవ సైనికులచే క్షణకాలం త్రొక్కబడినందున ఆకాశానికి ఎత్తబడిన ధూళి, పర్వతం నుండి లేచి దిక్కుల ముఖాలను నింపివేసింది.

5.12 ఉచ్ఛిద్య విద్విష ఇవ ప్రస్రభం మృగేన్ద్రానిన్ద్రానుజాచరభూతపతయో ఉధ్యవాత్సుః । వన్యేభమస్తకనిఖాతనఖాగ్రయముక్తముక్తాఫలప్రకరభాఞ్జి గుహాగృహాణి ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుని తమ్ముడైన కృష్ణుని యొక్క సేవకులు, సింహాలు శత్రువులను నిర్భయంగా చీల్చినట్లుగా, అడవి ఏనుగుల తలలపై గుచ్చబడిన గోళ్ళ కొనల నుండి రాలిన ముత్యాల సమూహాలతో ప్రకాశిస్తున్న గుహల గృహాలలో నివసించారు.

5.13 విభ్రాణయా బహలయావకజ్కపిజ్కపిచ్ఛావచూడామనుమాధవమాస జగ్ముః । చఞ్చ్వగ్రదష్టచటులాహితపతాకయాన్యే స్వావాసభాగమురగాశనకేతుయష్ట్యా ॥

తాత్పర్యం: దట్టమైన కుంకుమ మరియు కోతి రంగు గల పింఛములచే అలంకరించబడిన శిరోభూషణాలను ధరించి కొందరు కృష్ణుని అనుసరించి వెళ్లారు. మరికొందరు తమ నివాస స్థలాలకు, కాకి యొక్క ముక్కుతో కొరకబడిన కదులుతున్న పాము యొక్క పటాన్ని ధరించిన గరుత్మంతుని గుర్తుగల జెండా కర్రలతో వెళ్లారు.

5.14 ఛాయామపాస్య మహతీమపి వర్తమానామాగామినీం జగృహిరే జనతాస్తరూణామ్ । సర్వో హి నోపాగతమప్యపచీయమానం వర్ధిష్ణుమాశ్రయమనాగతమభ్యుపైతి ॥

తాత్పర్యం: ప్రజల యొక్క కన్నీటిని తుడిచే గొప్పదైనప్పటికీ ప్రస్తుతపు నీడను విడిచిపెట్టి, రాబోయే నీడను వారు ఆశ్రయించారు. ఎందుకంటే అందరూ సమీపంలో ఉన్నప్పటికీ క్షీణిస్తున్న దానిని కాకుండా, దూరంగా ఉన్నప్పటికీ అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆశ్రయాన్ని పొందుతారు కదా!

5.15 అగ్రగతేన వసతిం పరిగృహ్య రమ్యామాపాత్యసైనికనిరాకరణాకులేన । యాన్తో ఽన్యతః ప్లుతకృతస్వరమాశు దూరాదుద్బాహునా జుహువిరే ముహురాత్మవర్గ్యాః ॥

తాత్పర్యం: ముందు వెళ్ళిన వ్యక్తిచే మనోహరమైన నివాసాన్ని పొంది, సైనికుల యొక్క తొలగింపులచే నిండిన దానిని విడిచిపెట్టి, వేగంగా మరొక చోటికి వెళ్తున్న తమ బంధువులను, చేతులు పైకెత్తి చాలా దూరం నుండి పదే పదే పిలిచారు.

5.16 సిక్తా ఇవామృతరసేన ముహుర్జనానాం క్లాన్తిచ్ఛిదో వనవనస్పతయస్తదానీమ్ । శాఖావసక్తవసనాభరణాభిరామాః కల్పద్రుమైః సహ విచిత్రఫలైర్విరేజుః ॥

తాత్పర్యం: అప్పుడు, అమృత రసంతో తడిసినట్లుగా, ప్రజల యొక్క అలసటను పోగొట్టే అడవి చెట్లు, కొమ్మలకు వేలాడదీసిన వస్త్రాలు మరియు ఆభరణాలతో మనోహరంగా ఉండి, విచిత్రమైన పండ్లతో ఉన్న కల్పవృక్షాలతో కలిసి ప్రకాశించాయి.

5.17 యానాజ్జనః పరిజనైరవతార్యమాణా రాజ్ఞీర్నరాపనయనాకులసావిదల్లాః |
స్రస్తావగుణ్ఠనపటాః క్షణలక్ష్యమాణవక్త్రశ్రియః సభయకౌతుకమీక్షతే స్మ ||

తాత్పర్యం: వాహనాల నుండి సేవకులచే దించబడుతున్న రాణులు, భర్తలను చూడాలనే తొందరతో కలత చెందినవారు, జారిన ముసుగులతో, క్షణకాలం కనిపించే ముఖ సౌందర్యంతో, భయంతో కూడిన ఆసక్తితో చూస్తున్నారు.

5.18 కణ్ఠావసక్తమృదుబాహులతాతురఙ్గాద్రాజావరోధనవధూరవతారయన్తః |
ఆలిఙ్గనాన్యధికృతాః స్ఫుటమాపురేవ గణ్డస్థలీః శుచితయా న చుచుమ్బురాసామ్ ||

తాత్పర్యం: మెడకు చుట్టుకున్న మెల్లని చేతుల తీగలు కల గుర్రాల నుండి రాజ అంతఃపుర స్త్రీలను దించుతున్న అధికారులు, స్పష్టంగా ఆలింగనాలను పొందినప్పటికీ, వారి చెక్కిళ్ళను పవిత్రతతో ముద్దు పెట్టుకోలేదు.

5.19 దృష్ట్వైవ నిర్జితకలాపభరామధస్తాద్వ్యాకీర్ణమాన్యకబరాం కబరీం తరుణ్యాః |
ప్రాదుద్రువత్స్వపది చన్ద్రకవాన్ద్రుమాగ్రాత్సంఘర్షిణా సహ గుణాభ్యధికైర్దురాపమ్ ||

తాత్పర్యం: క్రిందకు జారిన నెమలి పింఛముల సమూహమును, చిందరవందరగా ఉన్న జుట్టు ముడులను చూసిన వెంటనే, చంద్రుని కాంతిని పోలిన కాంతి గల నెమలి, గొప్ప గుణాలు కల మరియు పొందడానికి కష్టమైన దానితో కలిసి చెట్టు కొమ్మ నుండి వెంటనే పారిపోయింది.

5.20 రోచిష్ణుకాఞ్చనచయాంశుపిశఙ్గితాశా వంశధ్వజైర్జలదసంహతిముల్లిఖన్త్యః |
భూభర్తురాయత నిరన్తరసంనివృష్టాః పాదా ఇవాభివభురావలయో రథానామ్ ||

తాత్పర్యం: ప్రకాశవంతమైన బంగారు సమూహాల యొక్క కాంతిచే పసుపుపచ్చగా చేయబడిన దిక్కులు, వెదురు జెండాలచే మేఘాల సమూహాలను తాకుతూ, రాజు యొక్క

పొడవైన మరియు నిరంతరం కురిసే పాదాల వలె, రథాల వరుసలు అన్ని వైపులా ప్రకాశించాయి.

5.20 రోచిష్ణుకాఞ్చనచయాంశుపిశఙ్గితాశా వంశధ్వజైర్జలదసంహతిముల్లిఖన్త్యః । భూభర్తురాయత నిరన్తరసంనివృష్టాః పాదా ఇవాభివభురావలయో రథానామ్ ॥

తాత్పర్యం: ప్రకాశవంతమైన బంగారు సమూహాల యొక్క కాంతిచే పసుపుపచ్చగా చేయబడిన దిక్కులు, వెదురు జెండాలచే మేఘాల సమూహాలను తాకుతూ, రాజు యొక్క పొడవైన మరియు నిరంతరం కురిసే పాదాల వలె, రథాల వరుసలు అన్ని వైపులా ప్రకాశించాయి.

5.21 ఛాయావిధాయిభిరనుజ్ఝితభూతిశోభైరుచ్ఛ్రాయిభిర్బహలపాటలధాతురాగైః । దూష్యైరపి క్షితిభృతాం ద్విరదైరుదారతారావలీవిరచనైర్వ్యరుచన్నివాసాః ॥

తాత్పర్యం: నీడనిచ్చేవి, తమ గొప్పదనం యొక్క శోభను విడువనివి, ఎత్తైనవి, దట్టమైన ఎరుపు రంగుతో కూడినవి అయిన గుడ్డలతోను, రాజుల యొక్క ఏనుగులతోను, విశాలమైన నక్షత్రాల వరుసల వంటి అలంకరణలతోను ఆ నివాసాలు ప్రకాశించాయి

5.22 ఉత్క్షిప్తపటకాన్తరలీయమానమన్దానిలప్రశమితశ్రమఘర్మతోయైః । దుర్వాప్రతానసహజాస్తరణేషు భేజే నిద్రసుఖం వసనసద్మసు రాజదారైః ॥

తాత్పర్యం: పైకి ఎత్తబడిన తెరల మధ్య నుండి వీస్తున్న మెల్లని గాలిచే శ్రమ వలన వచ్చిన చెమట నీరు శాంతించగా, రాజ భార్యలు తమ వస్త్రాల గృహాలలో, దూర్వా గడ్డి యొక్క తీగలతో సహజంగా ఏర్పడిన పరుపులపై నిద్ర సుఖాన్ని పొందారు.

5.23 ప్రస్వేదవారిసవిశేషవిషక్తమఙ్గే కూర్పాసకం క్షతనఖక్షతముత్క్షిపన్తీ । ఆవిర్భవద్వనపయోధరబాహుమూలా శాతోదరీ యువదృశాం క్షణముత్సవో ఒభూత్ ॥

తాత్పర్యం: చెమట నీటితో బాగా అంటుకున్న శరీరమునందలి రవికను, గోళ్ళతో చేసిన గాయపు గుర్తులను చూపిస్తూ పైకి ఎత్తుతున్నది, అడవిలోని ఏనుగు కుంభస్థలముల వంటి స్తనములు మరియు బాహుమూలములు కలిగినది, సన్నని నడుము కలది అయిన ఆ స్త్రీ యువకుల కన్నులకు క్షణకాలం పండుగ వలె ఉండెను.

5.24 యావత్స ఏవ సమయః సమమేవ తావదవ్యాకులాః పటమయాన్యభితో వితత్య | పర్యాపతత్క్రయికలోకమగణ్యపణ్యపూర్ణపణా విఖనో విపణీర్విభేజుః ||

తాత్పర్యం: అది ఏ సమయమో, అదే సమయంలో, తొందరపాటు లేకుండా, నలువైపులా గుడ్డలతో చేసిన గుడారాలను వేసి, లెక్కలేనన్ని వస్తువులతో నిండిన దుకాణాలను కలిగి ఉన్న వ్యాపారుల సమూహం, వివిధ రకాలైన సంతలను ఏర్పాటు చేశారు.

5.25 అల్పప్రయోజనకృతోరుతరప్రయాతసైరుద్గూర్ణలోష్టగుడైః పరితో ఽనువిద్ధమ్ | ఉద్యాతముద్రతమనోకహఝాలమధ్యాదన్యాః శశఝ్గుణమనల్పమవన్నవాప ||

తాత్పర్యం: చిన్న ప్రయోజనం కోసం చాలా దూరం వెళ్ళిన వారిచే విసిరివేయబడిన మట్టిపెల్లలు మరియు రాళ్ళతో చుట్టూ కొట్టబడినది, పైకి ఎత్తబడిన గొప్ప చెట్ల సమూహాల మధ్య నుండి మరొక కుందేలు చాలా పెద్ద లాభాన్ని పొందింది (భయపడకుండా తప్పించుకుంది).

5.26 త్రాసాకులః పరిపతన్పరితో నికేతాన్పుంభిర్న కైశ్చిదపి ధన్వభిరన్వబన్ధి | తస్థౌ తథాపి న మృగః క్వచిదఙ్గనానామాకర్ణపూర్ణనయనేషుహతేక్షణశ్రీః ||

తాత్పర్యం: భయంతో కలత చెంది ఇళ్ల చుట్టూ తిరుగుతున్న ఆ జింక, విల్లులు ధరించిన ఏ మనిషిచేతనూ పట్టుబడలేదు. అయినప్పటికీ, అది ఎక్కడో ఒకచోట స్త్రీల యొక్క చెవుల వరకు నిండిన కన్నుల బాణాలచే చంపబడిన చూపు యొక్క శోభను కలిగి నిలబడింది.

5.27 ఆస్తీర్ణతల్పరచితావాసథః క్షణేన వేశయాజనః కృతనవకర్మకామ్యః । ఖిన్నానఖిన్నమతిరాపతతో మనుష్యాన్ప్రత్యగ్రహీచ్చిరనివిష్ట ఇవోపచారైః ॥

తాత్పర్యం: పరచిన పరుపులతో నిండిన నివాసాన్ని క్షణంలో ఏర్పాటు చేసుకున్న వేశ్యల సమూహం, కొత్త పనులు చేయాలని కోరుకుంటూ, అలసిపోయిన మరియు అలసిపోని మనస్సు కల మనుషులను, చాలా కాలం నుండి నివసిస్తున్న వారి వలె మర్యాదలతో ఆహ్వానించింది.

5.28 సస్నుః పయః పపురనేనిజురమ్బరాణి జక్షుర్బిసం ధృతవికాసిబిసప్రసూనా । సైన్యాః శ్రియామనుపభోగనిరర్థకత్వదోషప్రవాదమమృజన్నగనిమగ్నానామ్ ॥

తాత్పర్యం: సైనికులు స్నానం చేశారు, నీరు త్రాగారు, తమ శరీరాలను శుభ్రం చేసుకున్నారు, వికసించిన తామర పువ్వులతో కూడిన తామరతూండ్లను తిన్నారు. ఈ విధంగా వారు పర్వత ప్రాంతాల యొక్క శోభ యొక్క అనుభవం లేకపోవడం యొక్క నిష్ప్రయోజనమైనదనే నిందను తొలగించారు.

5.29 నాభిహ్రదైః పరిగృహీతరయాణి నిమ్నైః సత్రీణాంబృహజ్జఘనసేతునివారితాని । జగ్మర్జలాని జలముద్దకవాద్యవల్గువల్గద్ఘనస్తనతటస్ఖలితాని మన్దమ్ ॥

తాత్పర్యం: నాభి అనే మడుగులచే ఆకర్షించబడిన వేగంతో ప్రవహిస్తున్న నీరు, స్త్రీల యొక్క పెద్ద పిరుదులనే వారధిచే అడ్డగించబడినది, పిల్లల యొక్క ఆట వస్తువుల యొక్క మధురమైన ధ్వనుల వలె మెల్లగా కదులుతూ, గట్టి స్తనాల ఒడ్డులకు తగిలి జారుకుంటూ వెళ్ళింది.

5.30 ఆలోలపుష్కరముఖోల్లసితైరభీక్ష్ణముక్షాంబభూవురభితోవపురమ్బువర్షైః । స్వేదాయత శ్వసితనిరస్తవేగముగ్ధమూర్ధన్యరత్నికరైరివ హాస్తికాని ॥

తాత్పర్యం: కదులుతున్న తొండాల కొనల నుండి చిమ్ముతున్న నీటి జల్లులతో తమ శరీరాలను అన్ని వైపులా నిరంతరం తడుపుకున్నాయి ఏనుగులు, చెమట వలన వచ్చిన శ్వాస వేగంతో కదిలిన అందమైన తలపాగల రత్నాల సమూహాల వలె కనిపించాయి.

5.31 యే పక్షిణః ప్రథమమమ్బునిధిం గతాస్తే యే ఉపీన్ద్రపాణితులాయుధలూనపక్షాః । తేజగ్మురద్రిపతయః సరసీర్విగాధుమాక్షిప్తకేతుకుథసైన్యగజచ్ఛలేన ॥

తాత్పర్యం: ఇంద్రుని చేతిలోని వజ్రాయుధంతో రెక్కలు తెగిన పర్వతాలు ఏవైతే ఉన్నాయో అవి , ఎత్తైన పర్వతాల వలె ఉన్న ఏనుగుల యొక్క జెండాలు, కప్పులు మరియు సైన్యాల యొక్క సమూహాలనే నెపంతో సరస్సులలోకి దిగడానికి వెళ్ళాయి. (రెక్కలు కల పర్వతాల యొక్క సముద్ర ప్రవేశాన్ని చూసి అసూయతో తాము కూడా నీటిలో దిగుతున్న, నిజంగా రెక్కలు తెగిన పర్వతాల వలె ఏనుగులు ఉన్నాయని ఉత్ప్రేక్ష అలంకారం)

5.32 ఆత్మానమేవ జలధేః ప్రతిబిమ్బితాఙ్గమూర్మౌ మహత్యభిముఖాపాతితం నిరీక్ష్య । క్రోధాదధావదపభీరభిహన్తుమన్యనాగాభియుక్త ఇవ యుక్తమహో మహేభః ॥

తాత్పర్యం: సముద్రపు గొప్ప అలలపై తన శరీరం యొక్క ప్రతిబింబాన్ని ఎదురుగా పడుతున్నట్లు చూసి, ఆ ధైర్యవంతుడైన గొప్ప ఏనుగు, మరొక ఏనుగుతో పోరాడుతున్నట్లుగా, దానిని చంపడానికి కోపంతో పరిగెత్తింది. నిజంగా ఇది తగినదే కదా!

5.33 నాదాతుమన్యకరిముక్తమదామ్బుతిక్తం ధూతాఙ్కుశేన న విహాతుమపీచ్ఛతామ్బుః । రుద్ధే గజేన సరితః సరుషావతారే రిక్తోదపాత్రకరమాస్త చిరం జనౌఘః ॥

తాత్పర్యం: మరొక ఏనుగు విడిచిన మదజలం యొక్క చేదును తాగడానికి ఇష్టపడనిది, మరియు మావటివాడి యొక్క అంకుశం ఊపబడినప్పటికీ నీటిని వదలడానికి ఇష్టపడనిది అయిన ఏనుగుచే నది యొక్క కోపంతో కూడిన ప్రవేశద్వారం అడ్డగించబడగా, ప్రజల సమూహం ఖాళీ నీటి పాత్రలను చేతుల్లో పట్టుకుని చాలాసేపు వేచి ఉంది.

5.34 పన్థానమాశు విజహీహి పురః స్తనౌ తే పశ్యన్ప్రతిద్వరదకుమ్భవిశఙ్కిచేతాః । స్తమ్బేరమః పారిణినంసురావుపైతి షిఙ్గైరగద్యత ససంభ్రమమేవ కాచిత్ ॥

తాత్పర్యం: ఓ యువతీ! నీ ఎదురుగా చూడు. ఇదిగో ఒక ఏనుగు నీ యొక్క అందమైన స్తనాల జంటను తొందరగా చూసి, అవి రెండు ఏనుగు కుంభస్థలాలని భ్రమించి, మదంతో తలతిరిగి భరించలేని విధంగా అడ్డదిడ్డంగా తన దంతాలతో దాడి చేయడానికి వస్తున్నది. కాబట్టి, నీవు ఈ దారిని విడిచిపెట్టుము. అని ఒక విటుడు తన ప్రియురాలితో చాలా భయంతో త్వరగా చెప్పాడు.

5.35 కీర్ణం శనైరనుకపోలమనేకపానాం హస్తార్పిగాఢమదతాపరుజః శమాయ । ఆకర్ణముల్లసితమమ్బు వికాశికాశనీకాశమాప సమతాం సితచామరస్య ॥

తాత్పర్యం: మెల్లగా చెక్కిళ్ళ వెంట అనేక ధారలుగా కారుతున్న, చేతులతో లోతుగా తాకిన మదజలం యొక్క వేడి వలన కలిగిన బాధను శాంతింపజేయడానికి, చెవుల వరకు ప్రకాశిస్తున్న నీరు, వికసించిన కాశ పుష్పం వలె తెల్లని చామరంతో సమానత్వాన్ని పొందింది.

5.36 గణ్డూషముజ్ఝితవతా పయసః సరోషం నాగేన లబ్ధపరవారణమారుతేన । అమ్భోధిరోధసి పృథుప్రతిమానభాగరుద్ధోరుదన్తముసలప్రసరం నిపేతే ॥

తాత్పర్యం:

మదపు వాసనను మోసుకొచ్చే మరొక గొప్ప ఏనుగు యొక్క గాలి పీల్చిన మరొక ఏనుగు సహించలేక కోపంతో ఎలా పడితే అలా నోటిలో ఉన్న నీటిని విడిచిపెట్టి, పెద్ద దంతాలు ముసలాల వలె ఉండగా కోపం యొక్క వేగం వలన నిగ్రహం లేక వాటిని కొట్టి, తనకు తానే తలకిందులుగా పడిపోయింది. కోపంతో గ్రుడ్డివారైన వారు ఏమయినా చేస్తారు.

5.37 దానన్దదత్తయపి జలైః సహసాధిరూఢే కో విద్యమానగతిరాసితుముత్సహతే । యద్దన్తినః కటకటాహతటాన్మిమజ్జోర్మఙ్క్షూదపాతి పరితః పటలైరసీనామ్ ॥

తాత్పర్యం: మదజలం యొక్క ఆనందాన్ని ఇచ్చినప్పటికీ, నీటితో హఠాత్తుగా నిండినప్పుడు, కదలిక ఉన్నవాడు ఎవరు కూర్చోవడానికి సాహసిస్తాడు? ఏనుగు యొక్క చెంపల యొక్క గట్టి ప్రదేశాల నుండి మునిగిపోతున్న దాని చుట్టూ కత్తుల సమూహాలు త్వరగా పడ్డాయి కదా!

5.38 అన్తర్జలౌఘమవగాఢవతః కపోలౌ హిత్వా క్షణం వితతపక్షతిరన్తరీక్షే । ద్రవ్యశ్రయేష్వపి గణేషు రరాజ నీలో వర్ణః పృథగ్గత ఇవాలిగణో గజస్య ॥

తాత్పర్యం: లోపలి నీటి ప్రవాహంలో మునిగిన ఏనుగు యొక్క చెంపలను వదిలి, క్షణకాలం విశాలమైన రెక్కల వ్యాప్తితో ఆకాశంలో, సంపదను ఆశ్రయించిన సమూహాలలో కూడా, నీలి రంగు, విడిపోయిన తుమ్మెదల సమూహం వలె ప్రకాశించింది.

5.39 సంసర్పిభిః పయసి గైరికరేణురాగైరమ్భోజగర్భరససాఙ్గనిషఙ్గిణా చ । క్రీడోపభోగమనుభూయ సరిన్మహేభావన్యోన్యవస్త్రపరివర్తమివ వ్యధత్తామ్ ॥

తాత్పర్యం: నీటిలో వ్యాపిస్తున్న కావి రంగు యొక్క ధూళితోను, తామర పువ్వు యొక్క లోపలి భాగం యొక్క రసంతో పూర్తిగా కలిసిన దానితోను, నది మరియు గొప్ప ఏనుగు క్రీడ యొక్క ఆనందాన్ని అనుభవించి, ఒకదానికొకటి వస్త్రాలు మార్చుకున్నట్లుగా చేశాయి.

5.40 యాం చన్ద్రకైర్మదజలస్య మహానదీనాం నేత్రశ్రియం వికసతో విదధుర్గజేన్ద్రాః । తాం ప్రత్యవాపురవిలమ్బితముత్తరన్తో ధౌతాఙ్గలగ్ననవనీలపయోజవస్త్రైః ॥

తాత్పర్యం: ఏ కాంతులతో మదజలం యొక్క గొప్ప నదుల యొక్క వికసించే కన్నుల యొక్క శోభను ఏనుగులు చేశాయో, దానిని వెంటనే దాటుతున్నవారు, కడుగబడిన శరీరాలకు అంటుకున్న కొత్త నీలి తామర పువ్వులనే వస్త్రాలతో తిరిగి పొందారు.

5.41 ప్రత్యన్యదన్తి నిశితాఙ్కుశదూరభిన్ననిర్యాణనిర్యదసృజం చలితం నిపాదీ । రోద్ధుం మహేభపరివ్రఢిమానమాగాదాక్రన్తితో న వశమేతి మహాన్పరస్య ॥

తాత్పర్యం: ఎదురుగా ఉన్న మరొక ఏనుగు, పదునైన అంకుశం యొక్క దూరపు దెబ్బతో చీల్చబడి, కారుతున్న రక్తంతో కదులుతూ కింద పడింది. గొప్ప ఏనుగు యొక్క బలమైన శరీరాన్ని అడ్డగించడానికి మావటివాడు వచ్చాడు, కానీ అది కేకలు వేస్తూ మరొకరి ఆధీనంలో ఉండలేదు.

5.42 సేవ్యో ఽపి సానునయమాకలనాయ యన్త్రా నీతేన వన్యకరిదానకృతాధివాసః । నాభాజి కేవలమభాజి గజేన శాఖీ నాన్యస్య గన్ధమపి మానభృతః సహన్తే ॥

తాత్పర్యం: ప్రేమతో దగ్గరకు పిలిచి లొంగదీసుకోవడానికి ప్రయత్నించినా, మదజలం యొక్క వాసనతో నిండిన అడవి ఏనుగు మావటివాడి మాట వినలేదు. అది కేవలం కొమ్మలను మాత్రమే విరచలేదు, ఆ ఏనుగు యొక్క గర్వం కారణంగా మరొకరి వాసనను కూడా సహించలేదు.

5.43 అద్రీన్దుకుఞ్చచరకుఞ్జరగణ్డకాషసంక్రాన్తదానపయసో వనపాదపస్య । సేనాగజేన మథితస్య నిజప్రసూనైర్మమ్లే యథాగతమగామి కులైరలీనామ్ ॥

తాత్పర్యం: పర్వత గుహలలో తిరిగే ఏనుగుల యొక్క చెక్కిళ్ళ నుండి కారిన మదజలం అంటిన అడవి చెట్టు, సైన్యపు ఏనుగుచే నలపబడగా, దాని స్వంత పువ్వులతోనే వాడిపోయింది, తుమ్మెదల సమూహాలచే విడిచిపెట్టబడింది.

5.44 నోచ్చైర్యదా తరుతలేషు మముస్తదానీమాధోరణైరభిహితాః పృథుమూలశాఖాః । బన్ధాయ చిచ్ఛిదురిభాస్తరసాత్మనైవ నైవాత్మనీనమథ వా క్రియతే మదాన్ధైః ॥

తాత్పర్యం: ఎప్పుడైతే అవి చెట్ల కింద నిలబడలేకపోయాయో, అప్పుడు మావటివాళ్ళచే చెప్పబడినప్పటికీ, ఏనుగులు తమను తాము బంధించుకోవడానికి బలవంతంగా పెద్ద

మూలాలను మరియు కొమ్మలను విరిచాయి. మదంతో గ్రుడ్డివారైన వారు తమకు మంచిది కాని పనిని కూడా చేస్తారు కదా!

5.45 ఉష్ణోష్ణశీకరస్సృజః ప్రబలోష్మణో ఉన్తరుత్ఫుల్లనీలనలినోదరతుల్యభాసః । ఏకాన్వశాలశిరసో హరిచన్దనేషు నాగాన్బబన్ధురపారాన్మనుజా నిరాసుః ॥

తాత్పర్యం: వేడి వేడి నీటి తుంపరలను సృష్టించేవి, లోపల వికసించిన నీలి కలువ యొక్క లోపలి భాగం వలె ప్రకాశించేవి, ఒంటరిగా విశాలమైన తలలు కలవి అయిన ఏనుగులను గంధపు చెట్లకు మనుషులు కట్టారు మరియు అదుపు చేశారు.

5.46 కణ్డూయతః కటుభువం కరిణో మదేన స్కన్ధం సుగన్ధిమనులీనవతా నగస్య । స్థూలేన్ద్రనీలశకలావలికోమలేన కణరేగుణత్వమలీనాం వలయేన భేజే ॥

తాత్పర్యం: దురద పెడుతున్న గట్టి నేలను గోకుతున్న ఏనుగు, మదంతో సువాసనగల చెట్టు యొక్క బెరడుకు తన భుజాన్ని ఆనించుకుంది. పెద్ద ఇంద్రనీలమణుల వరుస వలె మృదువైన తుమ్మెదల సమూహం దాని మెడకు దారపు పోగు వలె చుట్టుకుంది.

5.47 నిర్ధూతవీతమపి బాలకముల్లలన్తం యన్తా క్రమేణ పరిసాన్త్వనతర్జనాభిః । శిక్షావశేన శనకైర్వశమానినాయ శాస్త్రం హి నిశ్చితధియాం క్వ న సిద్ధమేతి ॥

తాత్పర్యం: భయపడి పారిపోతున్న చిన్న ఏనుగును కూడా మావటివాడు క్రమంగా బుజ్జగింపులు మరియు బెదిరింపులతో శిక్షణ యొక్క ఆధీనంలోకి మెల్లగా తీసుకువచ్చాడు. నిశ్చయమైన బుద్ధి కలవారికి శాస్త్రం ఎక్కడ సిద్ధించదు? (అన్నీ సిద్ధించును).

5.48 స్తమ్భం మహాన్తముచితం సహసా ముమోచ దానం దదావతితరాం సరసాగ్రహస్తః । బద్ధపరాణి పరితో నిగడానేయలావీత్స్వాతన్త్ర్యముజ్జ్వలమవాప కరేణురాజః ॥

తాత్పర్యం: గొప్ప మరియు తగిన స్తంభాన్ని హఠాత్తుగా విడిచిపెట్టి, తొండంతో నీటిని ఎక్కువగా చిందిస్తూ మదజలం ఇచ్చింది. చుట్టూ బంధించిన సంకెళ్ళను విరిచివేసింది, ఆ ఆడ ఏనుగుల రాణి ప్రకాశవంతమైన స్వాతంత్ర్యాన్ని పొందింది.

5.49 జజ్ఞే జనైర్ముకులితతాక్షమనాదదానే సంరబ్ధహస్తిపకనిష్టురచోదనాభిః । గమ్భీరవేదిని పురః కవలం కరీన్ద్రే మన్ధో ఽపి నామ న మహానవగృహ్య సాధ్యః ॥

తాత్పర్యం: కళ్ళు మూసుకుని ఆహారం తీసుకోని గంభీరవేది అయిన ఏనుగు, కోపంతో ఉన్న మావటివాళ్ళ యొక్క కఠినమైన బెదిరింపులతో భయపడింది. గొప్పవాడు, బలవంతుడు అయినా తనను ఎవరైనా పట్టుకున్నా, నిగ్రహించినా తాను అనుకొన్నది సాధించలేడు అని ఈ సంఘటన ద్వారా ప్రజలందరికీ తెలిసింది

5.50 క్షిప్తం పురో న జగృహే ముహురిక్షుకాణ్డం నాపేక్షతే స్మ నికటోపగతాం కరేణుం । సస్మార వారణపతిః పరిమీలితాక్షమిచ్ఛావిహారవనవాసమహోత్సవనామ్ ॥

తాత్పర్యం: అయితే ఇంకొక ఏనుగు ముందు వేసిన చెరుకు గడను పదే పదే తీసుకోలేదు, దగ్గరకు వచ్చిన ఆడ ఏనుగును పట్టించుకోలేదు. ఆ ఏనుగుల రాజు కళ్ళు మూసుకుని, తన ఇష్టానుసారం తిరిగే అడవిలో ఉండే గొప్ప పండుగలను గుర్తు చేసుకున్నాడు.

ఖచ్చితంగా, ఈ శ్లోకాలకు తాత్పర్యాలు ఇక్కడ ఉన్నాయి:

5.51 దుఃఖేన భోజయితుమాశయితా శశాక తుఙ్గాగ్రకాయమనమన్తమనాదరేణ । ఉత్క్షిప్తహస్తతలదత్తవిధానపిణ్డస్నేహస్రుతి స్నపితబాహురిభాధిరాజమ్ ॥

తాత్పర్యం: కష్టంతో తినిపించడానికి ప్రయత్నించినప్పటికీ, ఎత్తైన శరీరం కల ఆ ఏనుగు రాజు నిర్లక్ష్యంగా తల వంచలేదు. పైకి ఎత్తిన అరచేతితో ఇచ్చిన ఆహారాన్ని కూడా తినలేదు, కానీ ప్రేమతో కారే ద్రవంతో తడిసిన తొండితో ఆ ఏనుగుల రాజును స్పృశించాడు.

5.52 శుక్లాంశుకోపరచితాని నిరన్తరాభిర్వేశ్మని రస్మివితతాని నరాధిపానామ్ । చన్ద్రాకృతాని గజమణడలికాభిరుచ్చైర్నీలాభ్రపఙ్క్తిపరివేషమివాధిజగ్ముః ॥

తాత్పర్యం: తెల్లని వస్త్రాలతో అలంకరించబడినవి, ఇళ్లలో నిరంతరం కిరణాల వలె వ్యాపించినవి, ఏనుగుల అలంకరణలచే చంద్రుని ఆకారంలో చేయబడినవి, రాజుల యొక్క ఆ నివాసాలు ఎత్తైన నీలి మేఘాల వరుస యొక్క చుట్టుకొలత వలె కనిపించాయి.

5.53 గత్యూనమర్గగతయో ఽపి గతోరుమార్గాః స్వైరం సమాచకృషిరే భువి వేల్లనాయ । దర్పోదయోల్లసితఫేనజలానుసారసంలక్ష్యపల్యయనవర్థపదాస్తురఙ్గాః ॥

తాత్పర్యం: నడకలో కొంచెం తక్కువ వేగం ఉన్నప్పటికీ, గొప్ప మార్గాలను చేరిన ఆ గుర్రాలు భూమిపై స్వేచ్ఛగా దొర్లాయి. గర్వం యొక్క పెరుగుదలతో ప్రకాశిస్తున్న నురుగు నీటిని అనుసరించి, స్పష్టంగా కనిపించే పరుగు మరియు నడక గుర్తులు కలవి ఆ గుర్రాలు.

5.54 ఆజిఘ్రతి ప్రణతమూర్ధని బాహ్లజే ఽశ్వే తిస్యాఙ్గసఙ్గమసుఖానుభవోత్సుకాయాః । నాసావిరోకపవనోల్లసితం తనీయో రోమాఞ్చతామివ జగామ రజః పృథివ్యాః ॥

తాత్పర్యం: వంగిన తలతో దగ్గరకు వచ్చిన గుర్రాన్ని వాసన చూస్తున్న, దాని శరీర స్పర్శ యొక్క సుఖాన్ని అనుభవించడానికి ఉత్సాహంగా ఉన్న ఆ స్త్రీ యొక్క ముక్కు నుండి వచ్చిన గాలికి కదిలిన భూమి యొక్క చిన్న ధూళి కూడా రోమాంచితమైనట్లుగా పైకి లేచింది.

5.55 హేమ్నః స్థలీషు పరితః పరివృత్య వాజీ ధున్వన్వపుః ప్రవితతాయతకేశపఙ్క్తిః । జ్వలాకణారుణరుచా నికరేణరేణోః శేషేణతేజసఃఇవోల్లసతా రరాజ ॥

తాత్పర్యం: బంగారు నేలల చుట్టూ తిరుగుతూ, శరీరాన్ని కదిలిస్తూ, వ్యాపించిన పొడవైన వెంట్రుకల వరుసలు కల ఆ గుర్రం, నిప్పు రవ్వల వలె ఎర్రని కాంతి గల ధూళి సమూహంతో, మిగిలిన తేజస్సుతో ప్రకాశిస్తున్నట్లుగా శోభించింది.

5.56 దన్తాలికాధరణనిశ్చలపాణియుగ్మమర్ధోదితో హరిరివోదయశైలమూర్ధ్నః । స్తోకేన నాక్రమత వల్లభపాలముచ్చైః శ్రీవృక్షకీ పురుషకోన్నమితాగ్రకాయః ॥

తాత్పర్యం: కళ్ళెం పట్టుకున్న నిశ్చలమైన రెండు చేతులు కలవాడు, ఉదయ పర్వతం యొక్క శిఖరం నుండి సగం ఉదయించిన సూర్యుని వలె ఉన్నాడు. కొద్దిగా వంగిన మెడతో, అందమైన గుర్రం యొక్క రక్షకుడైన ఆ వ్యక్తి ఎత్తైన శ్రీవృక్షం యొక్క కొన వలె కనిపించాడు.

5.57 రేజే జనైః స్నపనసాన్ద్రతరార్ద్రమూర్తిర్దేవైరివానిమిషదృష్టిభిరీక్ష్యమాణః । శ్రీసంనిధానరమణీయతరో ఽశ్వ ఉచ్చైరుచ్చైశ్రవా జలనిధేరివ జాతమాత్రః ॥

తాత్పర్యం: స్నానం చేయించడం వలన బాగా తడిసిన శరీరం కల ఆ గుర్రం, రెప్పవేయని కళ్ళతో చూస్తున్న దేవతలచే చూడబడుతూ, లక్ష్మీదేవి సన్నిధి వలన మరింత అందంగా, సముద్రం నుండి పుట్టిన వెంటనే ఉచ్చైశ్రవమనే గుర్రం వలె ప్రకాశించింది.

5.58 అశ్రావి భూమిపతిభిః క్షణవీతనిద్రైరశ్నున్పురో హరితకం ముదమాదధానః । గ్రీవాగ్రలోలకలకిఙ్కిణీకానినాద మిశ్రం దధద్దశనచర్చురశబ్దమశ్వః ॥

తాత్పర్యం: క్షణకాలం నిద్రపోయిన రాజులచే వినబడింది, ముందున్న పచ్చికను తింటూ ఆనందాన్ని పొందుతున్న ఆ గుర్రం యొక్క మెడ చివర కదులుతున్న చిన్న గంటల యొక్క మధురమైన ధ్వనితో కలిసిన దంతాల యొక్క కొరుకు శబ్దం.

5.59 ఉత్థాయ దర్పచలితేన సహైవ రజ్జ్వా కీలం ప్రయత్నపరమానవదుర్గ్రహేణ । ఆకుల్యకారి కటకస్తురగేణ తూర్ణమశ్వేతి విద్రుతమనుద్రుతాశ్వమన్యమ్ ॥

తాత్పర్యం: గర్వంతో కదులుతూ, తాళ్ళతో పాటు, చాలా ప్రయత్నించినా పట్టుకోలేని మేకును పెకిలించి, కళ్ళెం కల గుర్రం వెంటనే కలకలం సృష్టించింది, "గుర్రం!" అని అరుస్తూ మరొక గుర్రం దాని వెంట పరిగెత్తింది.

5.60 అవ్యాకులం ప్రకృతముత్తరధేయకర్మ ధారాః ప్రసాధయితువ్యతికీర్ణరూపాః । సిద్ధం ముఖే నవసు వాథిషు కశ్చిదశ్వం వల్గావిభాగకుశలో గమయాంబభూవ ॥

తాత్పర్యం: కలత చెందని సహజమైన నడకతో, తరువాత చేయవలసిన పనుల యొక్క వరుసలను చక్కదిద్దడానికి, వివిధ రకాలుగా ఉన్నప్పటికీ, సిద్ధంగా ఉన్న గుర్రాన్ని, తొమ్మిది రకాల నడకలలో కళ్ళెం యొక్క కదలికలను బాగా తెలిసిన ఒక వ్యక్తి నడిపించాడు.

ఖచ్చితంగా, ఈ శ్లోకాలకు తాత్పర్యాలు ఇక్కడ ఉన్నాయి:

5.61 ముక్తాసృణాని పరితః కచకం చరన్తస్త్రుట్యాద్వితానతనికావ్యతిషఙ్గభాజః । సస్రుః సరోషపరిచారకవార్యమాణా దమాఞ్చలస్ఖలితలోలపదం తురఙ్గాః ॥

తాత్పర్యం: ముత్యాల కళ్ళేలతో చుట్టూ తిరుగుతూ, ఒక్కసారిగా తెగిన పందిరి యొక్క సన్నని దారాలకు చిక్కుకున్నవి, కోపంతో ఉన్న సేవకులచే వారించబడుతున్నప్పటికీ, కళ్ళెం యొక్క చివర జారిన కదులుతున్న అడుగులు కల గుర్రాలు పరిగెత్తాయి.

5.62 ఉత్తీర్ణభారలఘునాప్యలఘూలపౌఘసాహిత్యనిఃసహతరేణ తరోరధస్తాత్ । రోమన్థమన్థరచలద్గురుసాస్నమాసాంచక్రే నిమీలదలసేక్షణమౌక్షకేణ ॥

తాత్పర్యం: బరువు దిగినందున తేలికైనప్పటికీ, ఎక్కువ గడ్డి యొక్క సమూహం యొక్క సంతృప్తిని భరించలేనిదై, చెట్టు క్రింద, నెమ్మదిగా కదులుతున్న పెద్ద గొంతుకతో, మూసుకున్న సోమరి కన్నులతో ఎద్దు నెమరు వేయడం మొదలుపెట్టింది.

5.63 మృత్పిణ్డశేఖరితకోటిభిరర్ధచన్ద్రం శృఙ్గైః శిఖాగ్రగతలక్ష్మమలం హసద్భిః । ఉచ్ఛృఙ్గితాన్యవృషభా సరితాం నదన్తో రోధాంసి ధీరమపచస్కిరిరే మహోక్షాః ॥

తాత్పర్యం: మట్టిముద్దలను శిఖరాల వలె ధరించి, అర్ధచంద్రాకారపు కొమ్ములతో, కొనల వద్ద ఉన్న తెల్లని మచ్చలను నవ్వుతూ ఉన్నట్లుగా, ఎత్తైన కొమ్ములు కల ఎద్దులు నదులను గర్జిస్తూ, ఒడ్డులను నెమ్మదిగా తవ్వాయి.

5.64 బిభ్రాణమాయతిమతీమవృథా శిరోధిం ప్రత్యగ్రతామతిరసామధికం దధన్తి ।
లోలోష్ట్రమౌష్ట్రకముదగ్రముఖం తరూణామభ్రంలిహాని లిలిహే నవపల్లవాని ॥

తాత్పర్యం: పొడవైన మరియు నిష్ప్రయోజనం కాని మెడను కలిగి, అధికమైన రుచితో కూడిన తాజాదనాన్ని కలిగి ఉన్న, కదులుతున్న పెదవులు కల ఒంటె, ఎత్తైన ముఖంతో, ఆకాశాన్ని తాకే చెట్ల యొక్క కొత్త చిగుళ్ళను నాకింది.

5.65 మేదస్వినః సరభసోపగతానభీకాన్భఙ్క్త్వా పరాననదుహో ముహురాహవేన ।
ఊర్జస్వలేన సురభీరనునిఃసపత్నం జగ్మే జయోద్ధురవిశాలవిషాణముక్ష్ణా ॥

తాత్పర్యం: బలవంతులు, వేగంగా వచ్చినవారు, భయపడనివారు అయిన ఇతర ఎద్దులను పదే పదే పోరాటంలో ఓడించి, శక్తిమంతుడైన ఆ ఎద్దు, ఎటువంటి శత్రువు లేకుండా ఆవుల గుంపును అనుసరించి, విజయం యొక్క గర్వంతో విశాలమైన కొమ్ములతో వెళ్ళింది.

5.66 సార్ధం కథఞ్చిదుచితైః పిచుమర్దపత్త్రైరాస్యాన్తరాలగతమామ్రదలం మ్రదీయః ।
దాసేరకఃసపది సంవలితం నిషాదైర్విప్రం పురా పతగరాడివ నిర్జగార ॥

తాత్పర్యం: వేప ఆకులతో పాటు. ఏదో పొరపాటున నోటి లోపలికి వెళ్ళిన, మెల్లగా నమలబడే, తీయని లేత మామిడి ఆకును ఒంటె బయటికి వెళ్ళగక్కింది. పూర్వం వేటగాళ్ళు, మ్లేచ్ఛులతో కలిసి ఉన్న బ్రాహ్మణుడిని పొరబాటున తిని పక్షిరాజు గరుత్మంతుడు బయటకు వాంతి చేసుకున్నట్లుగా . (పూర్వం ఏదో కారణం చేత మ్లేచ్ఛులను తింటుండగా వారితో లోపలికి ప్రవేశించి గొంతు మండింపచేస్తున్న బ్రాహ్మణుడిని గరుడుడు బయటకు తీశాడనే పౌరాణిక కథను ఇక్కడ గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి.).

5.67 స్పష్టం బహిః స్థితవతేరపి నివేదయన్తశ్చేష్టావిశేషమనుజీవిజనాయ రాజ్ఞామ్ ।
వైతాలికాః స్ఫుటపదప్రకటార్థముచ్చైర్భోగావలీః కలగిరో ఉవసరేషు పేఠుః ॥

తాత్పర్యం: స్పష్టంగా బయట నిలబడి ఉన్నవారికి కూడా రాజుల యొక్క సేవక సమూహానికి వారి ప్రత్యేకమైన పనులను తెలియజేస్తూ, వైతాళికులు స్పష్టమైన పదాలతో అర్థం వెల్లడయ్యేలా, సందర్భానుసారంగా మధురమైన స్వరంతో స్తుతి పాఠాలు చదివారు.

5.68 ఉన్నమ్రతామ్రపటమణ్డపమణ్డితం తదానీలననాగకులసంకులమాబభాసే । సంధ్యాంశుభిన్నఘనకర్బురితాన్తరీక్షలక్ష్మీవిడమ్బి శివిరం శివకీర్తనస్య ॥

తాత్పర్యం: ఎత్తైన ఎర్రని రంగుతో విశాలంగా, చిత్రమైన వస్త్రపు గుడారాల సమూహంతో కూడి, చక్కగా కాటుక రంగు కాంతిచే ప్రకాశిస్తూ, దట్టమైన సంధ్యాకాలపు ఎరుపు రంగుతో వేరు చేయబడిన మేఘాలచే చిత్రించబడిన ప్రసిద్ధమైన అందమైన ఆకాశం వలె, కృష్ణుని యొక్క నివాసం గొప్ప మనోహరమైన ఆకారంతో ప్రశంసనీయమైన విధంగా శోభించింది..

5.69 ధరస్యోద్ధర్తాసిత్వమితినను సర్వత్ర జగతి ప్రతీతస్తత్కిం మామతిభరమధః ప్రాపిపాయిషుః । ఉపాలబ్ధేవోచ్చైర్గిరిపతిరితి శ్రీపతిమసౌ బలాక్రాన్తః క్రదద్విరదమథితోర్వీరుహరవైః ॥

తాత్పర్యం: " ప్రకాశిస్తున్న సైన్యంతో నిండినదై ఆ పర్వతం ఏనుగులచే విరగగొట్టబడిన చెట్ల వరుసల యొక్క శబ్దాలతో "కృష్ణా! నీవు నిజంగా పర్వతాలను ఎత్తినవాడివని ప్రపంచంలో ప్రసిద్ధి చెందావు కదా! ఇప్పుడు ఇలా నన్ను ఎందుకు బాధించి నా వంశం కష్టపడేలా చేశావు?" అని వేగంగా కేకలు వేస్తున్నట్లుగా... అనిపించింది. ॥

ఇతి శిశుపాలవధమ్ —— పఞ్చమః సర్గః (సేనానివేశనమ్) ॥

ఇది శిశుపాలవధము యొక్క ఐదవ సర్గము (సేనానివేశనము) సమాప్తము.